

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного господарського
суду у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за листопад 2024 року

1. Справи про банкрутство	4
1.1. Щодо визнання недійсним аукціону та обов'язку арбітражного керуючого направляти умови продажу майна боржника уповноваженій особі засновників боржника	4
1.2. Щодо незастосування п. 1-6 розд. «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ	6
1.3. Щодо закриття провадження у справі про банкрутство державного підприємства на підставі п. 12 ч. 1 ст. 90 КУзПБ	8
2. Справи щодо захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язані з антимонопольним та конкурентним законодавством	11
2.1. Щодо необхідності оцінки судом рецензії на висновок експертизи	11
3. Справи щодо корпоративних спорів, корпоративних прав	13
3.1. Щодо господарської юрисдикції спору, який виник між кооперативом та його асоційованим членом, про стягнення членських внесків до кооперативу	13
3.2. Визнання недійсним рішення загальних зборів учасників товариства як неефективний спосіб захисту	15
3.3. Щодо можливості ліквідації юридичної особи за рішенням суду лише за позовом суб'єктів, які наділені правом на звернення до суду з відповідним позовом	18
4. Справи щодо земельних відносин	20
4.1. Щодо встановлення земельного сервітуту в судовому порядку	20
4.2. Щодо неефективного способу захисту у справах за позовом про припинення права власності ліквідованої юридичної особи	22
5. Справи у спорах, що виникають із правочинів, зокрема договорів	24
5.1. Щодо правової природи відповідальності (санкції) у вигляді заздалегідь погоджених збитків, передбаченої пп. 2 п. 1 розд. VII Правил постачання природного газу, затверджених постановою НКРЕКП від 30.09.2015 № 2496 (у редакції, чинній з 01.07.2020), та наслідків закріплення в умовах договору про постачання природного газу такого виду санкцій, як штраф	24

Перелік уживаних скорочень

ВП ВС	– Велика Палата Верховного Суду
ВС	– Верховний Суд
ГПК України	– Господарський процесуальний кодекс України
ДП	– державне підприємство
ЗК України	– Земельний кодекс України
КГС ВС	– Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
КУзПБ	– Кодекс України з процедур банкрутства
МКТП	– Міжнародна класифікація товарів і послуг
НКРЕКП	– Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг
ОК	– обслуговуючий кооператив
ОП КГС ВС	– об'єднана палата Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду
ПП	– приватне підприємство
СП КГС ВС	– судова палата Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду
ТОВ	– товариство з обмеженою відповідальністю
УКРНОІВІ	– Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій Фонд державного майна України
ФДМУ	– Цивільний кодекс України
ЦК України	– Цивільний кодекс України

1. Справи про банкрутство

1.1. Щодо визнання недійсним аукціону та обов'язку арбітражного керуючого направляти умови продажу майна боржника уповноваженій особі засновників боржника

Ненаправлення умов продажу майна боржника уповноваженій особі засновників боржника не є порушенням ліквідатором вимог ст. 48, 75 КУзПБ та підставою для визнання недійсним аукціону

КГС ВС у межах справи по банкрутство ТОВ «Бориспільський комбікормовий завод» розглянув касаційну скаргу уповноваженої особи засновників (учасників) боржника у спорі про визнання недійсними відкритих торгів, протоколу електронного аукціону, акта про придбання майна та договору купівлі-продажу права вимоги.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Постановою господарського суду ТОВ «Бориспільський комбікормовий завод» визнано банкрутом, відкрито ліквідаційну процедуру, ліквідатором призначено арбітражного керуючого Гамана О. М., вирішено інші процедурні питання у справі.

Ухвалою цього суду залучено до участі у справі про банкрутство як уповноважену особу засновників (учасників) боржника генерального директора ТОВ «Комплекс Агромарс» Зазулю І. М. (далі – уповноважена особа засновників боржника).

За рішенням комітету кредиторів, на засіданні якого уповноважена особа засновників боржника участі не брала, продано дебіторську заборгованість ТОВ «Бориспільський комбікормовий завод» на відкритих торгах (аукціоні) з використанням електронної торгової системи для проведення електронного аукціону. Уповноважена особа засновників боржника стверджує, що згаданий аукціон відбувся з порушенням положень КУзПБ, зокрема її не повідомлено про збори кредиторів, про визначення умов продажу майна боржника, формування складових лоту (дебіторської заборгованості), у зв'язку із чим результати аукціону та складений акт про придбання майна підлягають визнанню недійсними.

Місцевий господарський суд відмовив у задоволенні позову повністю, із чим погодився суд апеляційної інстанції. Суди дійшли висновку, що наведені позивачем підстави для визнання аукціону недійсним не знайшли свого підтвердження та були спростовані відповідачами під час розгляду справи.

ОЦІНКА СУДУ

За змістом ст. 68 КУзПБ продаж майна боржника на аукціоні відбувається в електронній торговій системі. Замовником аукціону є арбітражний керуючий, призначений господарським судом у порядку, встановленому цим Кодексом.

У разі оскарження результатів аукціону до предмета доказування входить з'ясування обставин дотримання ліквідатором та організатором аукціону вимог

КУзПБ щодо його проведення, зокрема: порядку отримання згоди кредиторів на продаж майна банкрута; особливостей укладення договору на аукціоні; порядку оприлюднення оголошення про проведення аукціону певного змісту; допуску до участі в аукціоні; допуску до місця проведення аукціону; порядку проведення аукціону, повторного, другого повторного аукціонів.

Тому, вирішуючи спір про визнання недійсними результатів торгів (аукціону), необхідно встановити, чи сталося порушення вимог законодавства під час його проведення, чи вплинули ці порушення на результати аукціону, чи відбулося порушення прав і законних інтересів особи, яка оспорує результати аукціону.

Процедура підготовки до проведення аукціону включає в себе обов'язкову стадію – визначення умов продажу майна, яка встановлена ст. 75 КУзПБ. Наведеною статтею передбачено, що арбітражний керуючий визначає умови продажу за погодженням з комітетом кредиторів та забезпеченим кредитором (щодо майна, яке є предметом забезпечення).

Поняття збори кредиторів та комітет кредиторів, порядок їх формування та компетенцію унормовано ст. 48 КУзПБ. Згідно з п. 5 ч. 8 ст. 48 КУзПБ до компетенції комітету кредиторів належить прийняття рішення, зокрема, про надання згоди на продаж майна боржника (крім майна, що є предметом забезпечення) та погодження умов продажу майна боржника (крім майна, що є предметом забезпечення) у процедурі санації відповідно до плану санації або у процедурі ліквідації банкрута.

Частинами 8, 9 ст. 48 КУзПБ визначено, що уповноважена особа засновників (учасників) боржника має право брати участь у роботі комітету кредиторів з правом дорадчого голосу. Отже, як правильно зауважили господарські суди попередніх інстанцій, така особа не є безпосередньо членом комітету кредиторів у розумінні ч. 6 ст. 48 КУзПБ, оскільки членами комітету кредиторів є саме кредитори з відповідною кількістю голосів, яка визначається пропорційно до розміру грошових вимог до боржника.

Рішення зборів (комітету) кредиторів вважається прийнятим, якщо за нього проголосувала більшість голосів кредиторів, присутніх на зборах (комітеті) кредиторів.

Положення ч. 4 ст. 75 КУзПБ передбачають, що арбітражний керуючий зобов'язаний направити умови продажу членам комітету кредиторів та протягом 20 днів з дня, коли вони одержали чи мали одержати умови продажу, скликати комітет кредиторів. Якщо майно є предметом забезпечення, арбітражний керуючий зобов'язаний направити умови продажу забезпеченому кредитору.

Отже, вимоги зазначеної норми не встановлюють обов'язку арбітражного керуючого направити умови продажу, крім членів комітету кредиторів, іншим учасникам комітету кредиторів, зокрема уповноваженій особі засновників боржника.

До того ж з огляду на приписи КУзПБ відсутність на засіданні комітету кредиторів особи з правом дорадчого голосу не може бути перешкодою для прийняття рішень щодо порядку денного.

КГС ВС звернув увагу на те, що у спорах про визнання аукціону недійсним обов'язковим є встановлення сукупності таких обставин: порушення правил проведення аукціону, їх вплив на результати аукціону; порушення (невизнання або оспорування) суб'єктивного цивільного права або інтересу особи, яка звернулася до суду з відповідним позовом. Доведення зазначеного порушення прав покладається на особу, яка оспорує торги.

Суди попередніх інстанцій встановили відсутність порушень закону під час підготовки та проведення спірного аукціону і впливу таких обставин на його результати, відсутність порушення прав та законних інтересів уповноваженої особи засновників боржника. Не підтвердилися і відповідні доводи касаційної скарги під час її розгляду.

За результатами касаційного провадження КГС ВС залишив касаційну скаргу без задоволення, а рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС 21.11.2024 у справі № 911/2794/21 (911/3542/23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123338051>.

1.2. Щодо незастосування п. 1-6 розд. «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ

Незадоволення боржником – юридичною особою, кінцевим бенефіціарним власником якої є резидент республіки білорусь, внаслідок встановлення Національним банком України обмежень стосовно здійснення видаткових операцій не є тією обставиною в розумінні п. 1-6 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ, що зумовлює відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ТОВ «Сервіс Ойл» на рішення судів попередніх інстанцій щодо обґрунтованості відкриття провадження у справі про банкрутство зазначеного товариства.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Банк звернувся до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство ТОВ «Сервіс Ойл» (боржник, ініціюючий кредитор, заява-1), мотивуючи її наявністю безспірних грошових зобов'язань за кредитним договором, підтверджених рішенням суду. Згодом від ТОВ «Інвент Груп» теж надійшла заява про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника (заява-2).

Відповідно до витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань засновником боржника є ВАТ, зареєстроване в республіці білорусь. Адреса реєстрації боржника – м. Полтава. Майнові активи боржника не знаходяться на території, яка перебувала в окупації, та / або в зоні бойових дій.

На стадії підготовчого засідання ініціюючий кредитор повідомив про часткове погашення суми заборгованості у рамках юридичного механізму, передбаченого ст. 336 ГПК України.

Стосовно причин неможливості задоволення вимог кредиторів боржник вказав на триваючу збройну агресію проти України, наявність воєнного стану, зупинення здійснення обслуговуючими банками видаткових операцій за рахунками, зокрема, юридичних осіб (крім банків), кінцевими бенефіціарними власниками яких є резиденти російської федерації / республіки білорусь.

Господарський суд постановив ухвалу, залишену без змін постановою апеляційного господарського суду, про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника, визнання кредиторських вимог банку, введення процедури розпорядження майном боржника, призначення до розгляду в попередньому засіданні грошових вимог ТОВ «Інвент Груп», що містяться в заяві-2, яка надійшла пізніше, тощо.

ОЦІНКА СУДУ

Пунктом 1-6 розділу «Перехідні та прикінцеві положення» КУзПБ (що набрав чинності 29.07.2023) врегульовано окремі питання провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану, а також протягом шести місяців після його припинення чи скасування. Абзацом дев'ятим зазначеного пункту цього Кодексу передбачено окремі підстави для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство за заявою кредитора, зокрема якщо вимоги кредитора (кредиторів) не задоволені внаслідок збройної агресії проти України, у тому числі через перебування єдиного майнового комплексу боржника на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на тимчасово окупованих російською федерацією територіях відповідно до переліку, затвердженого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань тимчасово окупованих територій.

КГС ВС зауважив, що вирішення питання про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника потребує врахування наявності між сторонами господарських правовідносин, у яких у боржника утворилася заборгованість перед кредитором, причини виникнення такої заборгованості, а також перебування активів, єдиного майнового комплексу на території, яка з 24.02.2022 була включена до переліку територій можливих бойових дій, та відсутність у підприємства боржника майна на території України, підконтрольній органам державної влади України.

Суди попередніх інстанцій встановили, що боржник знаходиться у м. Полтаві, яке не перебувало ні в окупації, ні в зоні бойових дій; майнові активи боржника також не знаходяться на таких територіях. Інших доказів на підтвердження обставин, передбачених п. 16 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ, боржник не надав.

Щодо неможливості задоволення боржником вимог кредиторів внаслідок встановлення Національним банком України обмежень стосовно здійснення видаткових операцій, КГС ВС вказав на таке.

З метою забезпечення надійності та стабільності функціонування банківської системи Правлінням Національного банку України ухвалено постанову № 18, згідно з п. 15 якої зупинено здійснення обслуговуючими банками видаткових операцій за рахунками резидентів держави, що здійснила збройну агресію проти України.

Запровадження постановою № 18 особливостей щодо здійснення видаткових операцій за рахунками та поширення відповідних обмежень на боржника як юридичну особи, кінцевим бенефіціарним власником якої є резидент республіки білорусь, не можна вважати тими обставинами, що свідчать про незадоволення вимог його кредиторів саме внаслідок збройної агресії проти України в розумінні пункту 1-6 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ.

Окрім того, КГС ВС підкреслив, що запроваджені пунктом 15 постанови № 18 обмеження не вважаються несприятливими наслідками саме повномасштабної збройної агресії російської федерації, а навпаки, є заходами, що застосовуються щодо резидентів російської федерації та республіки білорусь (безпосередньо чи опосередковано через юридичних осіб, бенефіціарними власниками яких вони є) як держав, що здійснили збройну агресію проти України / сприяли їй. Тобто особа (резидент російської федерації / республіки білорусь або створена ним юридична особа), щодо якої застосовано постановою № 18 відповідні наслідки, не є постраждалою від збройної агресії проти України в розумінні пункту 1-6 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ.

Ураховуючи наявність у боржника невиконаних грошових зобов'язань перед банком, строк яких настав і безспірність яких підтверджена рішенням суду, та відсутність обставин, необхідних для застосування приписів п. 1-6 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ, КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій щодо наявності підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство боржника за поданою банком заявою, яка надійшла до суду першою.

За результатами касаційного перегляду КГС ВС залишив без змін рішення судів попередніх інстанцій.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 21.11.2024 у справі № 917/119/24 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123281385>.

1.3. Щодо закриття провадження у справі про банкрутство державного підприємства на підставі п. 12 ч. 1 ст. 90 КУзПБ

Для прийняття рішення про закриття / припинення провадження у справі про банкрутство боржника на підставі ч. 5 ст. 12 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» необхідним і достатнім є встановлення судом за поданими сторонами доказами у справі обставин належності державі Україна прямо

або опосередковано акцій (частки) цього боржника понад 50 відсотків та чинності (на момент ухвалення відповідного судового рішення) прийнятого ФДМУ стосовно боржника рішення про приватизацію. Винятком із цього правила є боржники, що ліквідуються за рішенням власника

КГС ВС розглянув касаційну скаргу арбітражного керуючого у справі про банкрутство Державного підприємства «Машинобудівний завод «Оризон» (далі – ДП «Машинобудівний завод «Оризон», боржник).

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

У провадженні господарського суду на стадії судової процедури ліквідації, введеної постановою цього суду, перебуває справа про банкрутство ДП «Машинобудівний завод «Оризон», провадження в якій порушене за заявою Управління Пенсійного фонду України в м. Сміла.

ФДМУ подав клопотання з вимогами (з урахуванням поданого доповнення) про закриття провадження у справі про банкрутство ДП «Машинобудівний завод «Оризон» на підставі п. 12 ч. 1 ст. 90 КУзПБ, з урахуванням ч. 5 ст. 12 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна», та зобов'язання ліквідатора передати до ФДМУ документи, печатки, штампи та інші матеріальні цінності боржника. Обґрунтовуючи клопотання, ФДМУ зазначив про включення єдиного майнового комплексу ДП «Машинобудівний завод «Оризон» до переліку єдиних майнових комплексів державних підприємств та їх структурних підрозділів, у тому числі тих, що передані в оренду, відповідно до наказу Фонду.

Місцевий господарський суд постановив ухвалу, в якій згадане клопотання ФДМУ задовольнив частково, провадження у справі про банкрутство закриття, у решті вимог клопотання відмовив; припинив дію мораторію на задоволення вимог кредиторів; припинив повноваження арбітражного керуючого як ліквідатора та поклав на нього виконання обов'язків керівника боржника до моменту призначення такого керівника ФДМУ; зобов'язав арбітражного керуючого підготувати для передачі новому керівнику боржника документи, печатки і штампи, матеріальні цінності, отримані у зв'язку з виконанням повноважень.

Суд апеляційної інстанції здійснив перегляд зазначеної ухвали в тій частині, що оскаржувалася, та залишив без змін рішення про закриття провадження у справі про банкрутство і покладення на арбітражного керуючого виконання обов'язків керівника боржника до моменту призначення ФДМУ нового.

При розгляді клопотання ФДМУ суди виходили з того, що боржник є державним підприємством, а також врахували наявність доказів прийняття рішення про його приватизацію.

ОЦІНКА СУДУ

Предметом касаційного перегляду у цій справі постало питання наявності / відсутності підстав для закриття провадження у справі про банкрутство ДП «Машинобудівний завод «Оризон» на підставі п. 12 ч. 1 ст. 90 КУзПБ.

Згідно з п. 12 ч. 1 ст. 90 КУзПБ господарський суд закриває провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) у разі прийняття рішення про приватизацію боржника, яким є державне підприємство або господарське товариство, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі.

Відповідно до ч. 1, 3, 10 ст. 11 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» ініціювати приватизацію об'єктів можуть органи приватизації, уповноважені органи управління, інші суб'єкти управління об'єктами державної і комунальної власності або покупці.

Переліки об'єктів малої приватизації державної власності, що підлягають приватизації, затверджуються ФДМУ.

Під час розгляду клопотання судами попередніх інстанцій встановлено факт належності державі Україна ДП «Машинобудівний завод «Оризон». На виконання наказу ФДМУ та відповідно до вимог ст. 12 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» регіональним відділенням ФДМУ прийнято рішення про приватизацію єдиного майнового комплексу цього підприємства. Зазначені накази є чинними, у задоволенні позову про їх скасування судами відмовлено.

КГС ВС зазначив про правильність висновків судів попередніх інстанцій, що передумовою для припинення (закриття) провадження у справі про банкрутство державного підприємства в порядку, передбаченому ч. 5 ст. 12 Закону України «Про приватизацію державного та комунального майна», є наявність рішення про приватизацію такого підприємства.

При цьому КГС ВС зауважив, що норми Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» узгоджуються із положеннями КУзПБ (п. 12 ч. 1 ст. 90 КУзПБ), а ст. 12 зазначеного Закону фактично визначено пріоритет процедури приватизації державного майна щодо інших процедур реалізації майна боржника в процедурах банкрутства.

Ураховуючи норми чинного законодавства, судову практику та встановлені судами обставини справи про те, що боржник є державним підприємством, наявність доказів прийняття та чинність рішення про приватизацію державного підприємства, КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій щодо існування підстав для закриття провадження у справі про банкрутство ДП «Машинобудівний завод «Оризон» на підставі п. 12 ч.1 ст. 90 КУзПБ.

Стосовно питання наявності у ФДМУ повноважень на прийняття рішень про приватизацію ДП «Машинобудівний завод «Оризон» тоді, як підприємство вже визнано банкрутом та перебувало в ліквідаційній процедурі, КГС ВС наголосив на такому.

ФДМУ є спеціальним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, що реалізує державну політику у сфері приватизації державного майна, управління об'єктами державної власності. У встановлених відносинах у цій справі ФДМУ є одночасно уповноваженим органом управління державним майном боржника та державним органом приватизації. Тож Фонд уповноважений Законом України

«Про приватизацію державного і комунального майна» на включення майна боржника до переліку об'єктів малої приватизації, які підлягають приватизації, та на прийняття рішення про його приватизацію.

При цьому ні зазначений Закон, ні КУЗПБ не передбачають участі боржника або його кредиторів у процесі прийняття рішень про включення боржника до переліку об'єктів державної власності, що підлягають приватизації, або прийняття органом приватизації рішення про приватизацію, а також не встановлюють заборони щодо прийняття органом приватизації рішення про приватизацію у процесі провадження у справі про банкрутство.

За результатами касаційного перегляду рішень судів попередніх інстанцій у частині закриття провадження у справі КГС ВС залишив їх без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 23.10.2024 у справі № 10/2180 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122729731>.

2. Справи щодо захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язані з антимонопольним та конкурентним законодавством

2.1. Щодо необхідності оцінки судом рецензії на висновок експертизи

Ненадання судом оцінки рецензії є порушенням процесуального закону. КГС ВС визнав, що рецензія за своєю суттю не є повторною чи додатковою експертизою. Експерт, який надає рецензію, оцінює, зокрема, методи і повноту дослідження, логіку висновку. З огляду на викладене до рецензії не можуть бути застосовані ті вимоги, які передбачені для висновку експерта

КГС ВС розглянув касаційну скаргу товариства у справі за його позовом до компанії та УКРНОІВІ про визнання недійсними частково та в повному обсязі належних компанії свідоцтв України номер_1, 2, 3, 4 на торговельні марки для зазначених позивачем товарів 7 класу МКТП та про заборону компанії використовувати торговельні марки, що охороняються спірними свідоцтвами.

Позивач також просив суд зобов'язати УКРНОІВІ внести відповідні зміни до Державного реєстру свідоцтв України на знаки для товарів і послуг, про що здійснити відповідні публікації в офіційному бюлетені «Промислова власність».

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що торговельні марки не відповідають умовам надання правової охорони, оскільки на них поширюються підстави для відмови у реєстрації, встановлені п. 3 та абз. 5 п. 2 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин, а саме: ці торговельні марки є схожими з торговельною маркою позивача «Інформація_5» за міжнародною реєстрацією щодо споріднених товарів 7 класу МКТП настільки, що їх можна сплутати; торговельні марки за спірними свідоцтвами є такими, що можуть ввести в оману щодо особи виробника.

Справа розглядалася судами неодноразово.

Господарський суд першої інстанції своїм рішенням позов задовольнив.

Суд апеляційної інстанції, переглядаючи справу за новим розглядом, зокрема, зазначив, що надані сторонами висновки експертів – висновок_1 та висновок_2 приймаються судом як належні та допустимі докази, однак вони є взаємовиключними. Тож суд апеляційної інстанції призначив у справі судову експертизу об'єктів інтелектуальної власності, за результатами проведення якої складено висновок_3.

Апеляційний господарський суд рішення суду першої інстанції скасував у частині розподілу судових витрат зі сплати судового збору з ухваленням в цій частині нового рішення, у решті залишив оскаржуване судові рішення без змін.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що суд апеляційної інстанції не виконав вказівок Верховного Суду в цій справі у контексті дослідження та оцінки наявних у справі висновків експертів, оскільки суд апеляційної інстанції фактично обмежився зазначенням осіб, які проводили експертизи, наявністю у них кваліфікації на проведення такого дослідження і обізнаністю про кримінальну відповідальність відповідно до приписів ст. 384 КК України, цитуванням питань, які поставлені на вирішення експертів, висновків експертів за результатами проведення експертизи та загальним висновком про належність і допустимість цих експертиз.

Суд касаційної інстанції зауважив, що оскаржувана постанова не відповідає приписам процесуального закону з огляду на таке.

Зі змісту оскаржуваної постанови вбачається, що судом апеляційної інстанції не надано оцінки наведеним у постанові суду касаційної інстанції аргументам відповідачів, унаслідок чого не були з'ясовані обставини, які є визначальними, вагомими і ключовими для вирішення цього господарського спору, ураховуючи предмет, підстави позову та предмет доказування.

Так, товариство з огляду на позовні вимоги про заборону використання торговельних марок стверджувало: оскільки воно має право попереднього користування, то незалежно від визнання недійсними належних йому свідоцтв на знаки для товарів і послуг має право продовжувати використовувати свої позначення (знаки). Однак ані в оскаржуваному рішенні, ані в оскаржуваній постанові не були застосовані норми ст. 500 ЦК України.

УКНОІВІ мало критичні зауваження щодо змісту висновків_2, 3 (наданого позивачем висновку експерта та висновку судової експертизи).

При цьому зі змісту оскаржуваної постанови вбачається, що судом апеляційної інстанції не було надано оцінки відповідним аргументам відповідачів, які відображені у постанові КГС ВС, внаслідок чого не були з'ясовані обставини, які є визначальними, вагомими і ключовими для вирішення цього господарського спору, ураховуючи предмет, підстави позову та предмет доказування.

Водночас КГС ВС зауважив, що знайшли підтвердження доводи скаржника стосовно рецензії на висновок судової експертизи, яка була подана відповідачем разом із запереченням на зазначений висновок. Оскаржувана постанова

не містить оцінки судом апеляційної інстанції цієї рецензії, що є порушенням статей 86 і 269 ГПК України.

Суд неодноразово та послідовно вказував на те, що рецензія за своєю суттю не є повторною чи додатковою експертизою, у ній не оцінюються докази. Експерт, який надає рецензію, оцінює, зокрема, методи і повноту дослідження, логіку висновку. З огляду на викладене до рецензії не можуть бути застосовані ті вимоги, які передбачені для висновку експерта.

Нездійснення судом апеляційної інстанції оцінки рецензії на судову експертизу, яка надана товариством, має наслідком порушення принципу змагальності сторін, відповідно до якого здійснюється судочинство у господарських судах, а також ст. 86 ГПК України у контексті всебічності, повноти, об'єктивності та безпосередності дослідження наявних у справі доказів.

Ураховуючи зазначене та інші доводи касаційної скарги, які частково знайшли підтвердження, КГС ВС дійшов висновку про наявність підстав для скасування оскаржуваної постанови та передачі справи на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 24.10.2024 у справі № 910/14228/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122760988>.

3. Справи щодо корпоративних спорів, корпоративних прав

3.1. Щодо господарської юрисдикції спору, який виник між кооперативом та його асоційованим членом, про стягнення членських внесків до кооперативу

Спір, що виник між кооперативом та його асоційованим членом щодо стягнення членських внесків, які справляються для забезпечення поточної діяльності кооперативу, підлягає розгляду в порядку господарського судочинства

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ОК «Золоті ключі-1» у справі за позовом ОК «Золоті ключі-1» до ОСОБА_1 про стягнення 516 652,30 грн.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ОК «Золоті ключі-1» звернувся до господарського суду з позовом до ОСОБА_1 як асоційованого члену кооперативу про стягнення заборгованості з оплати членських внесків до кооперативу, пені, штрафу, трьох процентів річних та інфляційних втрат.

Ухвалою господарського суду провадження у справі № 916/337/24 закрито. Роз'яснено позивачу, що цей спір підлягає розгляду за правилами цивільного судочинства.

Ухвала суду першої інстанції мотивована тим, що асоційований член обслуговуючого кооперативу не наділений правомочностями, які б у повному обсязі відповідали ознакам поняття корпоративних прав, а спори між ним та кооперативом не є такими, що виникають з корпоративних відносин, у зв'язку із чим спір у цій справі не належить до юрисдикції господарських судів та підлягає розгляду за правилами цивільного судочинства.

Постановою апеляційного господарського суду ухвалу господарського суду залишено без змін.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що особливості створення обслуговуючих кооперативів та ведення ними господарської діяльності визначаються Законом України «Про кооперацію».

Згідно із ч. 1 ст. 12 названого Закону та ч. 1 ст. 99 ГК України до основних прав члена кооперативу належить участь у господарській діяльності кооперативу та його управлінні, право голосу на загальних зборах.

Корпоративними відносинами є відносини між учасниками (засновниками, акціонерами, пайовиками) юридичних осіб, у тому числі ті, які виникають між ними до державної реєстрації юридичної особи, а також відносини між юридичною особою та її учасниками (засновниками, акціонерами, пайовиками) щодо виникнення, здійснення, зміни і припинення корпоративних прав (ч. 6 ст. 96-1 ЦК України).

Отже, члени обслуговуючого кооперативу незалежно від напряму його діяльності є носіями корпоративних прав, а відносини між його членами та кооперативом, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, є корпоративними.

Асоційований член кооперативу – це фізична чи юридична особа, яка внесла пайовий внесок і користується правом дорадчого голосу в кооперативі. При ліквідації кооперативу асоційований член кооперативу має переважне порівняно із членами кооперативу право на одержання паю.

Тобто у кооперативі допускається асоційоване членство для осіб, які визнають його статут та внесли пай.

Порядок вступу до кооперативу та участь асоційованого члена в його господарській та іншій діяльності, права та обов'язки такого члена, розміри паїв та виплат на паї визначаються статутом кооперативу (ст. 14 Закону України «Про кооперацію»).

У статуті ОК «Золоті ключі-1» визначені обов'язки членів, у тому числі асоційованих членів, які кореспондують із правами та обов'язками, передбаченими ст. 12 Закону України «Про кооперацію».

Відповідно до п. 4.3 статуту ОК «Золоті ключі-1» членський внесок та додатковий членський внесок – грошовий неповоротний внесок, що щомісячно сплачується членами та асоційованими членами кооперативу для забезпечення поточної діяльності кооперативу.

Отже, Законом України «Про кооперацію» та статутом встановлені особливості правового статусу асоційованих членів кооперативу, наділення їх майновими правами (участь у формуванні майнових фондів кооперативу шляхом сплати внесків, переважне право на одержання паю вразі ліквідації кооперативу) та іншими правами, зокрема на участь таких асоційованих членів у господарській та іншій діяльності кооперативу. При цьому специфіка управлінських прав асоційованих членів кооперативу полягає в тому, що вони мають право брати участь у діяльності загальних зборів кооперативу з правом дорадчого голосу.

КГС ВС зазначив, що з огляду на предмет спору асоційованих членів обслуговуючого кооперативу необхідно вважати носіями корпоративних прав, а відносини між кооперативом та його асоційованими членами, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, – корпоративними.

Зважаючи на те, що спір виник між кооперативом та його асоційованим членом щодо стягнення членських внесків, які справляються для забезпечення поточної діяльності кооперативу, КГС ВС дійшов висновку, що відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 20 ГПК України ця справа підлягає розгляду в порядку господарського судочинства.

Натомість суди попередніх інстанцій дійшли помилкових висновків про те, що спір у цій справі підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу задоволено. Ухвалу господарського суду та постанову апеляційного господарського суду скасовано, а справу направлено для продовження розгляду до господарського суду.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 06.11.2024 у справі № 916/337/24 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122848839>.

3.2. Визнання недійсним рішення загальних зборів учасників товариства як неефективний спосіб захисту

Саме по собі рішення загальних зборів учасників господарського товариства про наявність згоди загальних зборів на припинення права оренди / суборенди земельних ділянок за договорами про розірвання не порушує прав позивача на участь у загальних зборах та управлінні товариством.

Обраний позивачем спосіб захисту прав у вигляді самого лише визнання недійсним рішення загальних зборів про підтвердження факту наявності згоди загальних зборів на припинення права оренди / суборенди земельних ділянок не матиме наслідком ні захист, ні відновлення порушеного права позивача та є неефективним, що становить самостійну підставу для відмови у позові

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ТОВ «Черкаси-Дніпро Агро» у справі за позовом ОСОБА_1 до ТОВ «Черкаси-Дніпро Агро», третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, – ОСОБА_2, про визнання недійсним рішення загальних зборів учасників ТОВ.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Засновник та учасник ТОВ «Черкаси-Дніпро Агро» – ОСОБА_1, розмір частки якого у статутному капіталі товариства становить 25 %, звернувся до господарського суду з позовом до ТОВ «Черкаси-Дніпро Агро» про визнання недійсним рішення загальних зборів учасників товариства про підтвердження факту припинення права оренди та суборенди на земельні ділянки відповідно до договорів про розірвання з ТОВ «Черкаси-Дніпро Агро» зі згоди загальних зборів учасників.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що позивач як учасник цього товариства не був належним чином повідомлений про скликання зборів, не знав та не міг знати про проведення зборів, не брав участі у зборах та в голосуванні з питань порядку денного.

Господарський суд відмовив у позові повністю. Місцевий господарський суд виходив з того, що спірне рішення було прийняте достатньою кількістю голосів, а обраний позивачем спосіб захисту прав у вигляді самого лише визнання недійсним рішення загальних зборів про підтвердження факту припинення права оренди / суборенди земельних ділянок відповідно до договорів про розірвання не матиме наслідком ні захист, ні відновлення порушеного права позивача та є неефективним, що становить самотійну підставу для відмови у позові.

Апеляційний господарський суд скасував рішення господарського суду та прийняв нове рішення, яким позов задовольнив повністю.

Суд апеляційної інстанції виходив з того, що матеріали справи не містять доказів повідомлення позивача про скликання та проведення загальних зборів учасників товариства, що є порушенням корпоративного права позивача на участь в управлінні товариством.

ОЦІНКА СУДУ

Як встановили суди попередніх інстанцій у цій справі, позивач не був належним чином повідомлений про скликання на 12.10.2022 загальних зборів учасників товариства, на яких було прийняте спірне рішення.

КГС ВС зазначив, що хоча право учасника товариства брати участь в управлінні справами товариства, бути обізнаним про скликання загальних зборів, брати участь у загальних зборах та у голосуванні з питань порядку денного і гарантоване законом, проте неповідомлення учасника господарського товариства про скликання загальних зборів не завжди може бути підставою для визнання недійсними рішень, прийнятих на таких зборах.

Зазначена обставина може бути підставою для визнання недійсними рішень загальних зборів у разі, якщо учасник товариства, який звертається до суду з позовом про визнання недійсним рішення загальних зборів, довів належними та допустимими доказами не лише факт його неповідомлення, а й існування інших підстав для визнання недійсним рішення загальних зборів та/або факт того, що він не брав участі у таких зборах, не мав можливості взяти участь у них, ухвалені на таких зборах рішення суперечать вимогам законодавства та/або статуту господарського товариства та їх прийнято з порушенням порядку голосування, а також вони стосуються безпосередньо його прав та інтересів, порушують їх.

Крім того, у кожному конкретному випадку судам слід досліджувати дійсні підстави та мотиви звернення до суду учасника товариства з позовом про визнання недійсними рішень загальних зборів учасників.

З огляду на викладене для визнання недійсним рішення загальних зборів господарського товариства, що оскаржується з підстав порушення порядку скликання зборів щодо повідомлення позивача як учасника товариства про скликання зборів, позивач має довести, а суд встановити наявність порушених прав та/або інтересів

позивача як учасника господарського товариства оспорюваним рішенням загальних зборів.

КГС ВС зазначив, що місцевий господарський суд врахував висновки ВС, викладені у постанові судової палати для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів КГС ВС від 01.09.2023 у справі № 909/1154/21, та, досліджуючи наявність порушених прав та/або інтересів позивача, а також інших фактичних обставин, що мають значення для цієї справи, встановив, що спірне рішення загальних зборів учасників ТОВ «Черкаси-Дніпро Агро» було прийняте відповідно до ч. 4 ст. 34 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» достатньою кількістю голосів, необхідною для прийняття такого рішення, а саме більшістю голосів усіх учасників товариства (75 %), якою володіє інший учасник товариства, який був присутній на зборах та голосував за прийняття спірного рішення.

Суд першої інстанції встановив, що спірне рішення за своїм змістом стосувалося підтвердження факту наявності згоди загальних зборів на припинення права оренди / суборенди земельних ділянок за договорами про розірвання. Причому саме договорів про розірвання договорів оренди / суборенди землі позивач не заперечує та не оскаржує, а оскаржує лише рішення загальних зборів учасників товариства від 12.10.2022. З огляду на це місцевий господарський суд обґрунтовано зазначив про те, що визнання в судовому порядку недійсним спірного рішення загальних зборів учасників товариства не спричинить недійсності самих договорів оренди / суборенди землі.

КГС ВС урахував, що позивач, обґрунтовуючи наявність у нього порушеного права, що підлягає судовому захисту, послався лише на порушення його права на участь у загальних зборах, управлінні товариством, тобто на порушення його прав не самим спірним рішенням, а фактом його прийняття. Позивач не зазначив, які його права та/або інтереси порушені безпосередньо прийнятим спірним рішенням загальних зборів та як задоволення позову відновить їх.

При цьому саме по собі спірне рішення загальних зборів учасників господарського товариства про наявність згоди загальних зборів на припинення права оренди / суборенди земельних ділянок за договорами про розірвання не порушує прав позивача на участь у загальних зборах та управлінні товариством.

За таких обставин місцевий господарський суд дійшов правильного висновку про те, що обраний позивачем спосіб захисту прав у вигляді самого лише визнання недійсним рішення загальних зборів про підтвердження факту наявності згоди загальних зборів на припинення права оренди / суборенди земельних ділянок відповідно до договорів про розірвання з урахуванням збереження чинності самих договорів про дострокове розірвання договорів оренди землі із пайовиками не матиме наслідком ні захист, ні відновлення порушеного права позивача та є неефективним, що становить самотійну підставу для відмови у позові.

Натомість суд апеляційної інстанції дійшов помилкового висновку про ефективність обраного позивачем у цій справі способу захисту та про наявність підстав для задоволення позову.

Ураховуючи наведене, КГС ВС касаційну скаргу задовольнив, скасував постанову апеляційного господарського суду та залишив у силі рішення місцевого господарського суду.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 07.11.2024 у справі № 925/1442/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122957200>.

3.3. Щодо можливості ліквідації юридичної особи за рішенням суду лише за позовом суб'єктів, які наділені правом на звернення до суду з відповідним позовом

Позовна вимога про припинення юридичної особи шляхом її ліквідації за рішенням суду за позовом особи, яка не є учасником цієї юридичної особи, що створена у відповідному порядку та здійснює свою діяльність тривалий час, за період свого існування набувши відповідних прав та обов'язків, не спричинить поновлення прав і законних інтересів особи, яка звертається з таким позовом

КГС ВС розглянув касаційну скаргу у справі за позовом ОСОБА_1 до ТОВ «Українсько-канадське підприємство «Рентал естейт», третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача – Мельник А. П., треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача – Державний реєстратор Київської філії Комунального підприємства Березанської сільської ради Біляївського району Одеської області «Центр реєстрації» ОСОБА_8, ОСОБА_3, ТОВ «Віва-Інвест ЛТД», ОСОБА_4, про скасування реєстраційних дій та припинення юридичної особи.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ОСОБА_1 (далі – ОСОБА_1, позивачка) звернулася до суду з позовом до ТОВ «Українсько-канадське підприємство «Рентал естейт» (далі – відповідач), у якому просила скасувати реєстраційну дію державного реєстратора щодо державної реєстрації новоутвореної шляхом заснування юридичної особи – ТОВ «Українсько-канадське підприємство «Рентал естейт», припинити шляхом ліквідації назване товариство з призначенням ліквідатора – Мельника А. П.

Обґрунтовуючи позовні вимоги, позивачка зазначила, що товариство, засновником якого під час реєстрації була вказана вона, в дійсності було зареєстроване без її участі та поза її волею, адже на час проведення реєстраційної дії вона перебувала на території тимчасово окупованої АРК, а реєстрація відбулась внаслідок вчинення злочину ОСОБА_8, встановленого вироком районного суду.

Рішенням господарського суду позовні вимоги задоволено частково. Ухвалено припинити шляхом ліквідації ТОВ «Українсько-канадське підприємство «Рентал естейт». Призначено ліквідатором ТОВ "Українсько-канадське підприємство «Рентал естейт» Мельника А. П. У решті позову відмовлено.

Приймаючи рішення про припинення юридичної особи шляхом її ліквідації місцевий господарський суд виходив з того, що створення товариства сталося поза волевиявленням його засновника - ОСОБА_1, а державна реєстрація відповідача відбулася з порушеннями закону.

Постановою апеляційного господарського суду рішення господарського суду скасовано частково, відмовлено в задоволенні позовних вимог в частині припинення шляхом ліквідації ТОВ «Українсько-канадське підприємство «Рентал естейт» та призначення ліквідатором Мельника А. П.

Суд апеляційної інстанції виходив з того, що місцевий господарський суд не звернув уваги, що на момент звернення з позовом до суду і прийняття судом рішення про припинення шляхом ліквідації товариства ОСОБА_1 не була учасником цього господарського товариства, а тому рішення про ліквідацію господарського товариства за позовом особи, яка не є його учасником, суперечить змісту ст. 110 ЦК України.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що апеляційним господарським судом встановлено, що ОСОБА_1 не є учасником ТОВ «Українсько-канадське підприємство «Рентал естейт». Єдиним учасником відповідно до витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань станом на 18.02.2019 була ОСОБА_4. Ця сама особа була і є керівником ТОВ «Українсько-канадське підприємство «Рентал естейт» від дня його створення.

З огляду на встановлені судом апеляційної інстанції обставини справи КГС ВС вважає, що суд апеляційної інстанції дійшов заснованого на законі висновку про те, що позивачем під час розгляду справи не надано жодних належних та допустимих доказів на підтвердження наявності на момент прийняття судового рішення порушеного або оспорюваного права і охоронюваного законом інтересу фактом існування (діяльності) ТОВ «Українсько-канадське підприємство «Рентал естейт», учасником якого позивачка не є.

При цьому КГС ВС урахував, що предмет спору в цій справі не становлять вимоги майнового характеру, тобто спір у справі не стосується захисту майнового права позивача у визначений законодавством спосіб (ст. 386–388, 391 ЦК України), а позовні вимоги спрямовані лише на припинення діяльності юридичної особи.

КГС ВС зауважив, що загальна процедура ліквідації юридичної особи передбачає низку обов'язкових дій: погашення кредиторської заборгованості, відчуження активів, звільнення працівників, передання документів до архіву тощо. Лише після вчинення цих дій і подання державному реєстратору відповідних документів до Реєстру вноситься запис про припинення юридичної особи.

Ліквідація юридичної особи – це встановлена законом процедура, результатом якої є припинення діяльності юридичної особи, і першочерговою умовою ліквідації законодавство визначило саме рішення її учасника / учасників про ліквідацію (у добровільному порядку та/або за рішенням суду).

Позивачка, звертаючись до суду з позовом про припинення юридичної особи шляхом її ліквідації, не надала жодних належних та допустимих доказів на підтвердження наявності / відсутності заборгованості юридичної особи перед третіми особами, наявності / відсутності майна у такому товаристві, беззаперечних доказів відсутності здійснення товариством господарської діяльності протягом усього часу існування тощо.

КГС ВС зазначив, що ліквідація юридичної особи з порушенням вимог, зокрема, ч. 3 ст. 110 ЦК України може призвести до порушення прав та інтересів кредитора / кредиторів товариства, майнові вимоги якого / яких внаслідок таких дій залишаться незадоволеними, а також майнових прав осіб, які є учасниками такого товариства.

Отже, КГС ВС дійшов висновку, що позовна вимога про припинення юридичної особи шляхом її ліквідації за рішенням суду за позовом особи, яка не є учасником такої юридичної особи, що створена у відповідному порядку та здійснює свою діяльність тривалий час, за період свого існування набувши відповідних прав та обов'язків, не спричинить поновлення прав і законних інтересів особи, яка звертається з таким позовом.

Ураховуючи наведене, КГС ВС залишив касаційну скаргу без задоволення, постанову апеляційного господарського суду – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 13.11.2024 у справі № 910/14472/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123012146>.

4. Справи щодо земельних відносин

4.1. Щодо встановлення земельного сервітуту в судовому порядку

Передумовою звернення до суду за встановленням сервітуту повинен бути доказ вчинення дій щодо встановлення сервітуту та недосягнення про це згоди між сторонами. Якщо до звернення до суду не вчинялися дії щодо встановлення сервітуту за домовленістю сторін (зокрема не звернулася до іншої сторони з пропозицією про укладення договору про встановлення сервітуту), то суд не має підстав для задоволення відповідних вимог у зв'язку з відсутністю у позивача права вимагати встановлення сервітуту за рішенням суду.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ТОВ-1 у справі за позовом скаржника до ТОВ-2, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача – міська рада, про встановлення земельного сервітуту.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Будівля складу, якої стосується спір, належить сторонам – ТОВ-1 (позивач) та ТОВ-2 (відповідач) – на праві спільної часткової власності. Земельна ділянка, через яку існує єдиний доступ до належного ТОВ-1 майна, перебуває у користуванні (на правах оренди) відповідача.

Позивачем та попереднім власником було укладено договір на встановлення земельного сервітуту строком на 10 років, у подальшому були внесені зміни щодо орендаря у зв'язку із набуттям ТОВ-2 права власності на нерухоме майно. Після закінчення строку дії цього договору він може бути продовжений за домовленістю сторін, при цьому сторони не пізніше як за 30 днів до закінчення строку його дії в письмовій формі повинні повідомити один одного про свої наміри. Доказів його продовження чи нових домовленостей суду не надано.

Відповідач запропонував позивачу укласти договір про користування контрольно-пропускним пунктом, але позивач відмовився, посилаючись на наявність попереднього договору сервітуту.

Звертаючись із позовом, ТОВ-1 зазначило, що фактично відповідач заборонив в'їзд, проїзд транспортних засобів та прохід працівників через спірну земельну ділянку, що є неправомірним. Отже, встановлення сервітуту спрямовано на усунення наведених перешкод, які чиняться позивачу з боку відповідача.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції, у задоволенні позову відмовлено. Судові рішення мотивовані тим, що строк договору на встановлення сервітуту сплив та продовжено його сторонами не було. Крім того, в матеріалах справи немає доказів вчинення ТОВ-1 дій щодо встановлення сервітуту за домовленістю сторін (зокрема звернення позивача до відповідача з пропозицією про укладення договору про встановлення сервітуту). Тож суди попередніх інстанцій висували, що позивач не має права вимагати встановлення сервітуту за рішенням суду.

ОЦІНКА СУДУ

Відповідно до ст. 402 ЦК України сервітут може бути встановлений договором, законом, заповітом або рішенням суду. У разі недосягнення домовленості про встановлення сервітуту та про його умови спір вирішується судом за позовом особи, яка вимагає встановлення сервітуту.

КГС ВС зауважив, що правова природа сервітуту передбачає, що однією з умов його встановлення є неможливість власника майна задовольняти власні потреби без встановлення користування чужим майном. При цьому обов'язковою умовою для встановлення сервітуту є вжиття особою (позивачем), яка цього вимагає, заходів щодо встановлення сервітуту в добровільному порядку, а якщо особа до звернення до суду не вчиняла дій щодо встановлення сервітуту за домовленістю сторін (зокрема не звернулася до іншої сторони з пропозицією про укладення договору про встановлення сервітуту), то суд не має підстав для задоволення відповідних вимог у зв'язку з відсутністю у позивача права вимагати встановлення сервітуту за рішенням суду.

Суди попередніх інстанцій відмовили у задоволенні позову саме внаслідок відсутності доказів звернення позивача про встановлення сервітуту. Вони надали оцінку доводам позивача про те, що відповідач фактично здійснював відповідну пропозицію, зокрема, проєкту договору про надання послуг контрольно-пропускного пункту, наданого позивачу ТОВ-2, і вказали, що він не може вважатися пропозицією укласти договір сервітуту, оскільки цей проєкт договору має зовсім інший предмет регулювання.

КГС ВС зазначив, що під час розгляду цієї справи судами попередніх інстанцій встановлені та досліджені обставини справи, які не дають підстави вважати, що будь-якою стороною висловлювалася пропозиція про укладення саме договору про встановлення сервітуту, а тому правильним є висновок про відмову в задоволенні позову з огляду на вимоги законодавства та судову практику Верховного Суду.

КГС ВС підкреслив, що обов'язковою умовою для встановлення сервітуту є неможливість задоволення потреби іншим способом та попереднє звернення до іншої сторони з пропозицією укласти договір. Відсутність таких дій позбавляє позивача права вимагати встановлення сервітуту за рішенням суду.

За результатами розгляду справи касаційну скаргу залишено без задоволення, а рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 05.11.2024 у справі № 923/898/21 можна ознайомитись за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123012091>.

4.2. Щодо неефективного способу захисту у справах за позовом про припинення права власності ліквідованої юридичної особи

Рішення суду про припинення права власності за ліквідованою юридичною особою жодним чином не забезпечить підтвердження виникнення права власності на це майно за ФДМУ, як і не дасть йому правових підстав для проведення державної реєстрації права власності на спірне майно

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ФДМУ за позовом скажника до сільської ради, за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача – ДП про припинення права власності.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Предметом позову є вимога ФДМУ до сільської ради про припинення права власності ТОВ на комплекс, нежитлові будівлі. Вимоги обґрунтовано тим, що для здійснення приватизації єдиного майнового комплексу ДП і подальшого належного оформлення права власності покупця на об'єкт приватизації необхідно припинити зареєстроване право власності ліквідованої юридичної особи – ТОВ на об'єкти нерухомого майна, що входять до складу єдиного майнового комплексу ДП.

Відмова державного реєстратора у реєстрації права власності на зазначене майно за державою в особі ФДМУ стала підставою для звернення до суду з позовом.

Апеляційний суд залишив без змін рішення суду першої інстанції про відмову в задоволенні позову та мотивував таке рішення тим, що обраний позивачем спосіб захисту не є ефективним для захисту його порушеного права у спірних правовідносинах, що становить самостійну підставу для відмови у задоволенні позовних вимог.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зауважив, що предметом позову в процесуальному сенсі є звернення позивача до суду з вимогою про захист своїх прав та інтересів, який складається із двох елементів: предмета і підстави позову. Предметом позову є певна матеріально-правова вимога позивача до відповідача, який одночасно становить спосіб захисту порушеного права, а підставою позову – факти, які обґрунтовують вимогу про захист права чи законного інтересу.

За встановлених у справі обставин ФДМУ обрав такий спосіб захисту права, яке він вважає порушеним внаслідок відмови державних реєстраторів департаменту управління справами та юридичного забезпечення міської ради у реєстрації права власності на це майно за державою в особі позивача, як припинення права власності ліквідованої юридичної особи на майно, що, за твердженням позивача, належить державі та перебуває на балансі ДП.

Позивач стверджував, що така ситуація щодо спірного майна обумовлена неодноразовим переходом права власності на нерухоме майно цукрового заводу в результаті низки правочинів, що вчинялися протягом 2003–2007 років, без належного оформлення правовстановлювальних документів на об'єкти нерухомого майна та відповідної реєстрації права власності за суб'єктами господарювання, які набували такі права.

Тобто фактично позивач вважав, що лише наявність зареєстрованого права власності на спірне майно за ліквідованою особою є перешкодою у реєстрації відповідного права на таке майно за державою в особі ФДМУ.

Пунктом 1 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» визначено, що державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень – офіційне визнання і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Сукупний правовий аналіз наведених норм свідчить про те, що реєстрація права власності на нерухоме майно є лише офіційним визнанням права власності з боку держави. Сама собою державна реєстрація права власності за певною особою не є безспірним підтвердженням наявності в цієї особи права власності, але створює спростовувану презумпцію права власності такої особи.

КГС ВС зазначив, що за наявності державної реєстрації права власності за певною особою державна реєстрація права власності на це саме майно за іншою особою може бути здійснена за згодою цієї особи або за судовим рішенням, що набрало законної сили, щодо права власності на нерухоме майно.

Статтею 392 ЦК встановлено, що власник майна може пред'явити позов про визнання його права власності, якщо це право оспорується або не визнається іншою особою, а також у разі втрати ним документа, який засвідчує його право власності.

Отже, передумовами та матеріальними підставами для захисту права власності у судовому порядку є наявність підтвердженого належними доказами права власності на майно, яке оспорується або не визнається іншою особою, та порушення (невизнання або оспорування) цього права на спірне майно.

Як встановлено судами попередніх інстанцій у справі, що розглядається, державний реєстратор відмовив у проведенні реєстраційних дій щодо права власності на спірне майно за позивачем через відсутність належних документів, які б свідчили або дали можливість встановити набуття, зміну або припинення речових прав на це нерухоме майно.

КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій, що у цій справі за обставин, що склалися, необхідним є доведення позивачем своїх прав на спірне майно, а тому рішення суду про припинення права власності за ліквідованою юридичною особою жодним чином не забезпечить підтвердження виникнення права власності на це майно за ФДМУ, як і не дасть йому правових підстав для проведення державної реєстрації права власності на спірне майно.

КГС ВС виснував, що обрання позивачем неналежного (неефективного) способу захисту своїх прав є самостійною підставою для відмови в позові.

За результатами розгляду справи касаційну скаргу залишено без задоволення, а рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 16.10.2024 у справі № 925/1414/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123081664>.

5. Справи у спорах, що виникають із правочинів, зокрема договорів

5.1. Щодо правової природи відповідальності (санкції) у вигляді заздалегідь погоджених збитків, передбаченої пп. 2 п. 1 розд. VII Правил постачання природного газу, затверджених постановою НКРЕКП від 30.09.2015 № 2496 (у редакції, чинній з 01.07.2020), та наслідків закріплення в умовах договору про постачання природного газу такого виду санкцій, як штраф

Сплата неустойки (штрафу) та відшкодування збитків можна охарактеризувати загальним поняттям «санкція» – визначена міра майнових чи інших невігідних для особи наслідків невиконання вимог закону та/або умов договору.

У разі узгодження сторонами санкції у вигляді штрафу та закріплення її в договорі суд не має вдаватися до її перекваліфікації на збитки за відсутності ознак зловживання свободою договору чи прямої законодавчої заборони.

Перекаваліфікація судом платежу на випадок невиконання, який сторони дійсно чітко та недвозначно позначили в договорі як штраф, на збитки, заздалегідь визначені як збитки, є неприпустимою.

Підпункт 2 п. 1 розд. VII Правил постачання природного газу, затверджених постановою НКРЕКП від 30.09.2015 № 2496 (в редакції, чинній з 01.07.2020; далі – Правила № 2496), закріплює заздалегідь погоджені збитки, що нараховуються споживачу за встановленою формулою внаслідок перевищення об'єму (обсягу) природного газу.

Норми Правил № 2496 самі по собі не змінюють правової природи умови договору щодо сплати споживачем постачальнику штрафу за перевищення обсягу постачання газу, не надають підстав для іншого тлумачення чи перекаваліфікації спірної санкції

ОП КГС ВС розглянула касаційну скаргу ТОВ «Агрофірма Світанок» у справі за позовом ТОВ «Твій Газзбут» до ТОВ «Агрофірма Світанок» про стягнення 11 274 265,51 грн.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ТОВ «Твій Газзбут» (постачальник) і ТОВ «Агрофірма Світанок» (споживач) уклали договір постачання природного газу для потреб побутових споживачів (далі – договір), згідно з яким постачальник зобов'язувався передати у власність споживача природний газ, а споживач – прийняти та оплатити вартість газу у розмірах, устроки та порядку, що визначені договором.

ТОВ «Агрофірма Світанок» свої зобов'язання щодо повної та своєчасної оплати отриманого природного газу здійснило частково, внаслідок цього виникла заборгованість.

ТОВ «Твій Газзбут» звернулося з позовом до ТОВ «Агрофірма Світанок», у якому просило стягнути з відповідача суму основного боргу, трьох процентів річних, пеню, інфляційні втрати та штраф. Позовні вимоги обґрунтовані неналежним виконанням відповідачем грошових зобов'язань за договором.

Рішенням господарського суду, яке залишене без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задоволено частково.

Суд вважав необґрунтованими доводи відповідача про те, що санкція у вигляді штрафу, стягнення якого сторони передбачили у п. 6.2.2 договору, за своєю правовою природою належить до збитків.

ОЦІНКА СУДУ

ОП КГС ВС переглянула справу в частині вимоги про стягнення з відповідача санкції, нарахованої на підставі п. 6.2.2 договору, оскільки у розрахунковий період фактичний обсяг газу, поставленого споживачу, перевищив його підтверджений обсяг на цей період.

ОП КГС ВС у питанні, якими є істотні ознаки поняття «збитки» та поняття «штрафні санкції», зазначила, що сплата неустойки (штрафу) та відшкодування збитків можна охарактеризувати загальним поняттям «санкція» – визначена міра майнових чи інших невігідних для особи наслідків невиконання вимог закону та/або умов договору.

Статтею 217 ГК України передбачено, що господарськими санкціями визнаються заходи впливу на правопорушника у сфері господарювання, в результаті застосування яких для нього настають несприятливі економічні та/або правові наслідки (ч. 1). У сфері господарювання застосовуються такі види господарських санкцій: відшкодування збитків; штрафні санкції; оперативно-господарські санкції (ч. 2).

Неустойка (штраф) і збитки мають схоже функціональне призначення, однак є самостійними формами цивільно-правової відповідальності.

Щодо збитків ОП КГС ВС зауважила, що норми ЦК України і ГК України визначають умови, склад і порядок застосування до суб'єкта господарювання такого виду господарських санкцій як відшкодування збитків.

Щодо штрафних санкцій ОП КГС ВС зазначила, що завданням неустойки як способу забезпечення виконання зобов'язання та як міри відповідальності є одночасно забезпечення дисципліни боржника стосовно виконання зобов'язання (спонукання до належного виконання зобов'язання) і захист майнових прав та інтересів кредитора у разі порушення зобов'язання шляхом компенсації можливих втрат, у тому числі у вигляді недосягнення очікуваних результатів господарської діяльності внаслідок порушення зобов'язання.

До моменту порушення зобов'язання боржником неустойка виконує функцію сприяння належному виконанню зобов'язання, стимулювання боржника до належної поведінки. Після порушення боржником свого обов'язку неустойка починає виконувати функцію майнової відповідальності.

Отже, штрафною є така санкція, що передусім спрямована на спонукання особи утриматися від порушення вимог закону чи умов договору під загрозою майнової кари.

У питанні щодо поняття «заздалегідь погоджені збитки» ОП КГС ВС вказала на те, що проміжне місце між неустойкою (штрафом) та збитками займає інститут заздалегідь

погоджених збитків – санкція, що має окремі ознаки як збитків у їх класичному розумінні, так і штрафу.

У правовій доктрині інститут «заздалегідь визначених збитків» покликаний забезпечити кредитору справедливе відшкодування у тих випадках, коли сторони договору вже на момент його укладення погоджуються з тим, що певним порушенням умов договору кредитору завдається / завдаються шкода / збитки, але при цьому конкретний розмір завданих збитків складно чи взагалі неможливо довести.

До використання цієї конструкції вдаються з метою полегшення розрахунків, забезпечення прозорого фінансово-економічного планування, економії часу суду та учасників процесу.

Право сторін передбачити відшкодування збитків в іншому розмірі (у меншому чи більшому розмірі на власний розсуд) наразі прямо встановлено ст. 22 ЦК України, ч. 1 ст. 226 ГК України.

Щодо правової природи відповідальності (санкції), передбаченої Правилами № 2496, ОП КГС ВС визначила, що пп. 2 п. 1 розд. VII зазначених Правил (у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин у цій справі (редакція з 01.07.2020)) закріплює заздалегідь погоджені збитки, що нараховуються споживачу за встановленою формулою внаслідок перевищення об'єму (обсягу) природного газу.

Щодо питання, чи мають право сторони самостійно визначити в договорі вид санкції, яка підлягає застосуванню, та чи має право суд самостійно встановлювати правову природу такої санкції, здійснювати її перекваліфікацію, ОП КГС ВС визначила, що в разі узгодження сторонами санкції у вигляді штрафу та закріплення її в договорі суд не має вдаватися до її перекваліфікації на збитки за відсутності ознак зловживання свободою договору чи прямої законодавчої заборони.

Перекваліфікація судом платежу на випадок невиконання, який сторони дійсно чітко та недвозначно позначили в договорі як штраф, на збитки, заздалегідь визначені як збитки, є неприпустимою.

Щодо правової природи відповідальності (санкції), передбаченої п. 6.2.2 договору, ОП КГС ВС вказала таке.

Як з'ясували суди попередніх інстанцій, сторони в межах принципу свободи договору встановили санкцію у вигляді штрафу та передбачили порядок його розрахунку, що не суперечить вимогам законодавства.

За буквальним тлумаченням п. 6.2.2 договору, якщо за підсумками розрахункового періоду фактичний обсяг поставленого споживачеві газу буде перевищувати підтверджений обсяг газу на цей період (за умови, що підтверджений обсяг відповідав замовленому споживачем), споживач сплачує постачальнику штраф за перевищення обсягу постання газу, що розраховується за встановленою формулою.

Зважаючи на мотиви, наведені в цій постанові, ОП КГС ВС відступила від висновку, викладеного в постанові КГС ВС від 01.11.2023 у справі № 911/1893/22, де предметом спору було стягнення штрафу за споживання газу у більшому та меншому обсягах (за відповідні місяці у спірному періоді) від підтверджених обсягів постачання газу і КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій, що визначена сторонами договору в пп. 6.2.2, 6.2.3 відповідальність за своєю правовою природою належить до збитків,

відшкодування яких передбачено розд. VII Правил № 2496 та які нараховуються за формулою і в порядку, що встановлені зазначеними Правилами. З огляду на наведене колегія суддів вважала, що позивач, який є постачальником природного газу для потреб побутових споживачів, мав довести факт отримання збитків та їх розмір; вину заподіювача шкоди та причинного зв'язку між діями заподіювача та настанням збитків.

ОП КГС ВС дійшла висновку, що норми Правил № 2496 самі по собі не змінюють правової природи умови п. 6.2.2 договору, не надають підстав для іншого тлумачення чи перекваліфікації спірної санкції.

Отже, суди попередніх інстанцій, зважаючи на п. 6.2.2 договору та вжите в ньому формулювання, обґрунтовано визначили, що спірна санкція є штрафом (згідно з буквальним тлумаченням).

За результатами касаційного провадження оскаржувані судові рішення в частині задоволення вимоги про стягнення штрафу залишено без змін, а касаційну скаргу – без задоволення.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 15.11.2024 у справі № 904/1553/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123152681>.

Огляд судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за листопад 2024 року / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного господарського суду департаменту аналітичної та правової роботи Апарату Верховного Суду, судові палати Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду. Київ, 2024. – 27 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 [@supremecourt_ua](https://www.instagram.com/supremecourt_ua)

 so.supreme.court.gov.ua